

Bellesa, horror i camp de concentració

Maria Àngels Anglada va assolir un gran èxit amb 'El violí d'Auschwitz' el 1994

Sebastià Bennasar

612 Articles

Els índexs baixos de comprensió lectora han suscitat molts debats aquests darrers temps sobre la importància de llegir i sobre les estratègies per aconseguir no solament de tenir més lectors, sinó que siguin més bons i que no abandonin l'hàbit. Aquest estiu volem recuperar vuit llibres de la literatura de joves d'aquests darrers seixanta anys, en un exercici de reivindicació d'una literatura massa sovint bandejada dels mitjans de comunicació i, ara també, com més va més foragitada de les aules. Són aquests: La casa sota la sorra, de Joaquim Carbó (1966), del qual ja hem parlat;

Mecanoscrit del segon origen, de Manuel de Pedrolo (1974), que va ser el segon títol de la sèrie; L'illa de les tres taronges, de Jaume Fuster (1983), el tercer; 17 anys, primer viatge a Itàlia, d'Oriol Vergés (1989), quart títol de la sèrie; El violí d'Auschwitz, de Maria Àngels Anglada (1994), del qual parlarem avui; Les muntanyes de foc, de Miquel Rayó (2000); En les mars perdudes, de Raquel Ricart (2011); i L'alè del drac, de Maite Carranza (2019). Són vuit llibres que els joves haurien de llegir i els adults, si no els han llegits encara, també. Pel pur goig de fruit d'un estiu amb els nostres creadors. Que vagi de gust.

Maria Àngels Anglada (Vic, 1930–Figueres, 1999) és un dels grans noms de la literatura catalana contemporània, un referent imprescindible del darrer terç del segle XX, però en cap cas no es pot considerar que sigui una novel·lista especialitzada en literatura juvenil, ans al contrari. Tot i això, l'èxit d'*El violí d'Auschwitz*, del 1994, fa que sigui amb tota justícia en aquesta selecció d'obres i autors que cal recuperar. El que sí que és indubtable és que l'escriptora va tenir un contacte sovintejat i directe amb el públic que més ha fruit de la seva novel·la, atès que durant molts anys va fer de catedràtica d'institut a Figueres, on impartí les assignatures de clàssiques, la seva especialitat, i les de literatura catalana.

Així doncs, quan Anglada escriu aquest llibre, que ja ha esdevingut un clàssic de la literatura per a joves –tot i que en realitat hauríem de dir que és un clàssic per a totes les edats–, és una autora plenament consolidada, que ja havia publicat set novel·les, uns quants llibres de poesia i uns altres d'assaig i que tenia un prestigi fora de qualsevol dubte. Amb la seva primera novel·la, *Les closes*, havia guanyat el premi Josep Pla el 1978, i amb *Sandàlies d'escuma* va aconseguir el premi Lletra d'Or i el premi de la Crítica de narrativa catalana. Però *El violí d'Auschwitz* va trencar totes les expectatives quan va convertir-se en premi Novel·la de l'Any 1995 i va aconseguir traduccions al portuguès, gallec, espanyol, italià, polonès, serbi, croat, grec modern, anglès, alemany, holandès, suec, danès i finès.

Maria Àngels Anglada és una de les escriptores més estimades del país, i una de les claus de l'èxit popular l'ha causat, justament, *El violí d'Auschwitz*. De fet, a Figueres, Girona, Salt, Cambrils, Sant Vicenç de Castellet, Vilablareix, Granollers, Vilafant, la Garriga, l'Armentera i Malgrat de Mar hi ha carrers, places o avingudes amb el seu nom. A Barcelona, uns jardins, i a Vic, un parc. A Figueres, a més, també hi ha una escola amb el nom de l'escriptora. La Universitat de Girona a més li té una càtedra dedicada (compartida amb Carles Fages de Climent), que pretén de perpetuar-ne la memòria i estudiar-la.

L'argument

En Daniel, un jove lutier jueu internat al camp de concentració nazi d'Auschwitz, intervé per salvar un músic: quan els oficials el volien matar perquè el seu violí sonava malament, ell s'arrisca i diu que la culpa és d'una esquerda a l'instrument. Així és com Sauckel, comandant del camp, s'adona que en Daniel és un bon lutier i l'obliga a construir un violí amb un so perfecte, i li amaga quin és el càstig si no aconsegueix bé l'encàrrec: si fa el violí perfecte el comandant aconseguirà una caixa de vins de Borgonya, però, si no, el metge del camp se'l pot quedar per fer tota mena d'experiments que, evidentment, li costaran la vida.

En Daniel se'n surt i el violinista fa una actuació sensacional interpretant "La Follia", d'Arcangelo Corelli, i amb la seva interpretació un policia de la Wehrmacht queda tan impactat que promet de fer tot allò possible per treure el músic del camp. Tant el músic com el lutier sobreviuen, i, molts anys després, la filla d'en Daniel, la Regina, retroba el músic i li ensenya el violí que havia fet el seu pare i que havia pogut recuperar. Al llarg del volum, a més, coneixem també alguns aspectes de la vida anterior del lutier i de com es va anar exercint la repressió nazi sobre la població jueva.

Deu motius per a recomanar-ne la lectura

1. Literatura concentracionària en català

La literatura sobre camps de concentració té sobretot dos vessants: la que han escrit els supervivents dels camps i la dels que l'han recreada. En català, tenim un clar exemple de la primera en l'obra *KL Reich*, de Joaquim Amat Piniella, un dels texts més corpredors de la nostra literatura, i més si sabem la peripècia vital del seu autor. En la no-ficció, tenim la monumental obra de Montserrat Roig *Els catalans als camps nazis*, un llibre absolutament necessari en el seu moment. Però de llibres que recreen el camp de concentració nazi sense haver-hi estat no en tenim pas tants, i amb aquesta novel·la breu Maria Àngels Anglada va aconseguir de recrear un tema universal com l'horror dels camps amb la seva mirada única i particular. Després n'hem tingut més, però ella obre un camí.

2. Una lliçó de resistència

La lliçó que ens ofereix en Daniel, que supera tota mena de vexacions i és abocat en cos i ànima al seu ofici i a la construcció de la bellesa enmig de l'horror, és de primera magnitud. Sobretot perquè tot comença amb un gest molt noble: el de voler salvar una vida humana d'una injustícia jugant-se la pròpia vida. En Daniel és un clar exemple de resistència contra la barbàrie, una veu més que no es doblega als dictats i les exigències de l'horror i que lluitant per la seva vida aconsegueix que no el facin doblegar.

3. La tensió narrativa

Maria Àngels Anglada domina a la perfecció l'estructura de la novel·la: hi ha una introducció breu i un final que clou el llibre, i tota la part del mig que se centra en la història d'en Daniel i la construcció del violí. Ací, els capítols i els fragments són breus, la informació és dosificada a la perfecció i la tensió narrativa fa que no puguis deixar de llegir, això sense renunciar a la bellesa de la llengua.

4. El ritme dels capítols

Aquesta tensió narrativa no es podria assolir sense un joc perfecte dels fragments i els capítols. Així, amb el paratext inicial que obre cadascun dels capítols, ja ens situa i ens posa a l'aguait d'allò que pot passar i ens crea un horitzó d'expectatives de cadascun dels capítols que augmenta la tensió narrativa que hem comentat abans. Anglada demostra que la novel·la, malgrat la brevetat, és un artefacte perfecte que ha estat molt pensat i ben estructurat per impactar el lector, amb tot un seguit de solucions tècniques sempre al servei de la història.

5. La memòria contra l'oblit

En un moment en què el coneixement sobre la història contemporània dels nostres joves és com més va més feble –hi ha respostes sobre qui era Franco en algun qüestionari que ens haurien de fer pensar a tots on hem fracassat com a societat–, llegir una novel·la que ens obliga a enfrontar-nos a un dels grans horrors i dels grans fracassos de la nostra història col·lectiva recent com els camps de concentració no és gens sobrer. Ens cal conservar aquesta memòria del passat perquè no ens podem permetre que la memòria de l'holocaust resti en l'oblit o sigui menystinguda o desconeguda per les noves generacions.

6. Un cant contra el feixisme i el racisme

Els resultats electorals a tota Europa, sigui quina sigui la mena de comicis, mostren un ascens molt important de la dreta i l'extrema dreta i també del racisme i la xenofòbia a les societats occidentals. Aquesta novel·la és precisament un cant contra el feixisme, però també contra el racisme i la xenofòbia. La cruesa de la descripció dels camps de concentració i com són marcats els diferents

col·lectius –jueus, comunistes, homosexuals o gitanos– és una mostra clara fins a quin punt l'horror va ser sistemàtic.

7. Una novel·la que no amaga l'horror

Ara que sembla que tractem els adolescents com criatures de mel i sucre i que els vulguem protegir de vés a saber què –han consumit molt més sexe i violència a les pantalles que qualsevol generació anterior– està bé fer-los llegir un llibre que els obliga a enfrontar-se directament a l'horror i no de manera mediatitzada, per mitjà d'una pantalla, sinó ben directament, per mitjà de la llengua i la lectura i, per tant, haver de reconstruir-lo dins el cervell.

8. La bellesa del llenguatge

Curiosament, enmig de tant d'horror, Maria Àngels Anglada no renuncia a la bellesa de la literatura ni de la llengua. Tot el bagatge acumulat en la carrera literària, tota la precisió de la seva poesia, tot allò que ha après dels clàssics i de la mesura justa, ho aplica en les descripcions precises, en els diàlegs punyents, en la manera com va construint amb feina d'orfebreria fina cadascun dels personatges. Perquè, tal com ens ensenya en Daniel, en l'horror hi pot haver la bellesa, en la novel·la hi pot haver tota la riquesa de la poesia.

9. Un èxit internacional

L'èxit internacional del llibre d'Anglada també és un motiu per a recomanar-ne la lectura. La literatura catalana té alguns llibres que, per diverses circumstàncies, han aconseguit de seduir els lectors d'arreu del món, i aquest n'és un.

10. La reivindicació d'una gran narradora

Maria Àngels Anglada és una narradora molt interessant –de fet, és una escriptora total, la seva poesia i els seus assaigs també són d'una gran vàlua– que va començar les seves provatures quan les autores de la generació dels setanta, com ara Montserrat Roig, Antònia Vicens, Maria Antònia Oliver i unes altres, ja tenien la carrera ben encarada. Tot i la seva irrupció tardana, la seva és una obra original i única que la fa molt recomanable.